

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ОЛЕНА НЕДОБЕГА,

аспірант кафедри оподаткування

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

У статті визначено потребу в оцінюванні ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону. Запропоновано стратегічну карту та систему ключових показників оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, етапи їх розробки та впровадження.

Ключові слова: *регіон, розвиток, соціально-економічний розвиток, оцінювання, ефективність, стимулювання, показники, критерії.*

Постановка проблеми. Постійне зростання невизначеності й динамічності середовища істотно підвищує рівень вимог до систем моніторингу й стимулювання соціально-економічного розвитку регіо-

ну. Однак сьогодні спостерігається низька якість управління соціально-економічним розвитком, і це негативно впливає як на ефективність розвитку регіону, так і на функціонування підприємств регіону.

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.

В умовах ринкової економіки, коли регіони України характеризуються різним рівнем соціально-економічного розвитку, важливе значення має дослідження проблеми оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, оскільки це дасть змогу керівним органам забезпечити розв'язання такого завдання, як формування управлінських рішень, спрямованих на досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку як регіону, так і його підприємств на основі своєчасної обробки необхідної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи ефективність стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, зупинимося на визначенні таких понять, як "стимул" та "ефективність".

"Стимул" (від латинського *stimulus* - загострена палка) визначається [1, с. 518] як причина, що спонукає до діяльності, створює сприятливі умови для розвитку чого-небудь. Відповідно "стимулювати" - значить [2, с. 430] створювати умови, прискорювати, посилювати, поліпшувати здійснення чого-небудь. Отже, стимулювання соціально-економічного розвитку регіону ми будемо розглядати як спонукання всіх суб'єктів господарської діяльності й регіону до підвищення рівня їхнього соціально-економічного розвитку шляхом створення належних умов господарювання й збалансування, задоволення інтересів сторін.

Щодо ефективності, то зазвичай це поняття розглядається [3, с. 875] як результативність процесу, операції, проекту, що визначається як відношення ефекту, результату до витрат, які призвели до його отримання. В. Н. Тарасевич [4, с. 124] стверджує, що ефективність має зворотний зв'язок (вплив) з усіма економічними категоріями господарського механізму, і формулює такі висновки: 1) у динаміці ефективності виражається рівень використання потенційних можливостей або економічного розвитку країни, регіону та підприємств, які вони мають у певних конкретно-історичних умовах; 2) характер зміни ефективності може свідчити про рівень відповідності форм і методів реалізації економічних законів і категорій, їх об'єктивної сукупності й напрямків дій, про потенційні здатності господарського механізму забезпечити умови для найбільш повної реалізації потенціалу економічної структури; 3) форми і показники ефективності повинні пронизувати всю структуру державного регулювання економіки, бути однією з основ прийняття управлінських рішень на всіх рівнях господарювання.

Т. В. Калінеску [5, с. 135] підкреслює, що економічна ефективність - це кількісний показник якісних змін, який виражається в прирості національного продукту в умовах зростання споживання й обмеженості ресурсів.

Якщо ж говорити про ефективність із позиції регіонального розвитку, слід зупинитись на існуючих підходах до цього питання. Так, В. П. Орешин і Л. В. Потапов [6, с. 169] доводять, що ефективність економіки регіону має двосторонню спрямованість: по-перше, це співвідношення досягнутих результатів господарської діяльності регіону з величиною виробничих витрат (тобто внутрішня ефективність економіки регіону); по-друге, це ступінь участі певної територіальної одиниці в розв'язанні загальнонаціональних завдань. Автори відокремлюють інтегральний показник (співвідношення обсягів валового регіонального продукту з величиною витрат) та часткові (продуктивність праці, матеріаломісткість, трудомісткість і фондомісткість).

Т. С. Максимова [7, с. 75] для оцінки економічної ефективності регіонального розвитку пропонує використовувати показники продуктивності живої праці, фондодідачі, матеріалодідачі та зарплатодідачі.

Д. В. Саєнко [8, с. 76-77] висуває пропозицію оцінювати ефективність із урахуванням функції регіону в макроекономічній моделі держави на підставі відповідних критеріїв, які повинні відображати результативність функціонування й розвитку регіональної економічної системи, виявляти ступінь раціонального використання ресурсів, результативність розміщення продуктивних сил, специфіку умов і факторів економічної діяльності в регіоні.

Отже, оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону являє собою визначення результативності застосування тих чи інших стимулів для досягнення поставленої мети. При цьому слід зазначити, що оцінювання ефективності стимулювання багато в чому схоже з будь-яким оцінюванням ефективності розвитку регіону. Однак суттєвою відмінністю є те, що показники ефективності стимулювання залежать від стратегічних цілей, поставлених завдань та умов їх розв'язання.

Оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону є досить складним процесом, оскільки не існує єдиної системи критеріїв і показників. Тому **метою** дослідження є формування такої системи оцінювання, яка б відображала отримані результати та дозволяла вирішити ряд проблем, пов'язаних з аналізом виконання планів господарської діяльності; виявленням резервів збільшення соціально-економічних результатів і вибором найбільш доцільних напрямків подальшого розвитку; прогнозуванням і плануванням; організацією економічного стимулювання розвитку; підвищенням соціальної ефективності регіону.

Виклад основного матеріалу. У загальному вигляді критерій - це головна ознака, що використовується для кількісного аналізу оцінки рівня ефективності певного управлінського рішення [9, с. 41]. Критерій соціально-економічного розвитку регіону можна визначити як мірило досягнення певних цілей і підвищення рівня життя населення за підсумками функціонування регіону.

У процесі формування показників оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону можна запропонувати такі критерії відбору показників: критерій загальних результатів; продуктивності; економічності; інноваційний критерій; соціальний та екологічний критерій; критерій ефективності управління.

Кожен із зазначених критеріїв є складною величиною, яка характеризує певні сторони соціально-економічної діяльності регіону. Треба зазначити, що ці критерії тісно пов'язані між собою. Цей зв'язок можна представити у вигляді піраміди (рис. 1). Ті критерії, що знаходяться на нижчому рівні, забезпечують виконання тих, що знаходяться вище.

В умовах сьогодення оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку в регіонах або відсутнє, або недосконале. Переважно таке оцінювання складається з критеріїв, які неправильно сформульовані, практично не пов'язані між собою або не узгоджені з організаційними стратегіями, процесами управління й можливостями рівнів управління, підсистемами та елементами системи регіонального управління. Для вирішення проблеми недосконалого оцінювання ефективності

стимулювання соціально-економічного розвитку регіону пропонується використовувати ключові показники ефективності¹ (KPI). Ключовими показниками ефективності прийнято називати обмежений набір ос-

новних параметрів, які використовуються для відстежування й діагностики результатів діяльності компанії та подальшого ухвалення на їх основі управлінських рішень [10].

Рис. 1. "Піраміда" взаємозв'язків критеріїв ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону.

Для того, щоб система ключових показників ефективності добре функціонувала, вона повинна бути адаптованою до конкретних умов і завдань кожного регіону чи його структурної одиниці; розрахунок показників має відбуватися на основі лише достовірної інформації. Крім того, слід використовувати невелику кількість ключових показників ефективності, зрозумілих та узгоджених зі стратегічними цілями стимулювання розвитку регіону. Саме обмежена кількість показників приводить до більш об'єктивної й значущої оцінки. Можна сказати, що KPI - це інструмент вимірювання поставлених цілей. Після впровадження системи KPI слід регулярно перевіряти й оновлювати ключові показники з метою забезпечення їхньої релевантності.

Оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону на основі ключових показників ефективності пропонується здійснювати в чотири етапи. Перший етап є підготовчим. На цьому етапі відбувається формування робочої групи, яка відповідає за створення й впровадження ключових показників ефективності. Після цього визначаються стратегічні й тактичні цілі й задачі за основними напрямками діяльності регіону. Для цього доцільно використовувати методологію збалансованої системи показників, в основі якої й лежать KPI. Головна відмінність ключових показників ефективності від інших показників ефективності полягає в тому, що KPI орієнтовані на стратегічні цілі соціально-економічного розвитку, є взаємопов'язаними між собою та згруповані за окремими напрямками. Ці напрями обирає для себе кожен регіон залежно від стану, у якому знаходиться й від обраної стратегії розвитку. Потім розробляються документи, що регламентують впровадження KPI в регіоні. Далі уточнюються функції й відповідальність структурних підрозділів за напрямками соціально-економічного розвитку регіону.

Якщо взяти за стратегічну мету підвищення якості життя населення регіону, можна представити стратегічну карту в такий спосіб (рис. 2). Оскільки фінанси є однією з ключових складових збалансованої системи показників, саме вони очолюють дерево цілей стимулювання соціально-економічного розвитку регіону й лежать в основі збільшення надходжень до місцевих бюджетів і, відповідно, підвищен-

ня регіональної спроможності фінансувати соціальні та інноваційні програми. На другому рівні знаходиться ринкова складова. Для досягнення стратегічної цілі важливим є підтримка бізнесу в регіоні й розвиток ринкової інфраструктури. На цьому ж рівні знаходяться такі цілі, як збільшення обсягу валової реалізованої продукції регіону (ВРП) і підвищення лояльності споживачів і постачальників товарів. Ці завдання забезпечуються завдяки цілям третього рівня збалансованої системи показників, до яких належать впровадження інноваційних технологій, підвищення якості продукції й продуктивності праці.

Далі знаходиться складова "Населення", до цілей цього рівня належать покращення демографічної ситуації в регіоні, забезпечення зайнятості та добробуту населення, посилення освітнього та наукового потенціалу, розвиток соціальної та культурної інфраструктури. П'ятий рівень представлено завданнями щодо поліпшення екологічного стану зовнішнього середовища регіону, раціонального використання ресурсів і запровадження енергозберігаючих технологій.

Другий етап - розробка - починається з визначення критичних факторів успіху регіону за основними напрямками. Критичні фактори успіху - це ті заходи з реалізації стратегії, конкурентні можливості, результати діяльності, які кожен регіон повинен забезпечити (або прагнути до цього), щоб бути конкурентноздатним. Можна сказати, що від цих факторів залежить досягнення цілей соціально-економічного розвитку регіону.

З урахуванням запропонованої вище стратегічної карти критичні фактори успіху регіону за основними аспектами розвитку можна представити так:

1) фінанси: підвищення доходів місцевих бюджетів; зменшення витрат; збільшення обсягів реалізації продукції;

2) ринок: створення цілісної та ефективної системи підтримки малого й середнього бізнесу в регіоні; розширення бізнес-інфраструктури; створення сприятливого бізнес-клімату; виконання умов договорів зі споживачами й постачальниками; своєчасність розрахунків;

3) виробництво: підвищення продуктивності праці; забезпечення високої якості продукції; зменшення браку; використання інновацій у виробничому процесі; розробка нових видів продукції; використання сучасних технологій; своєчасність розрахунків;

¹ KPI (Key Performance Indicators) - ключові показники ефективності.

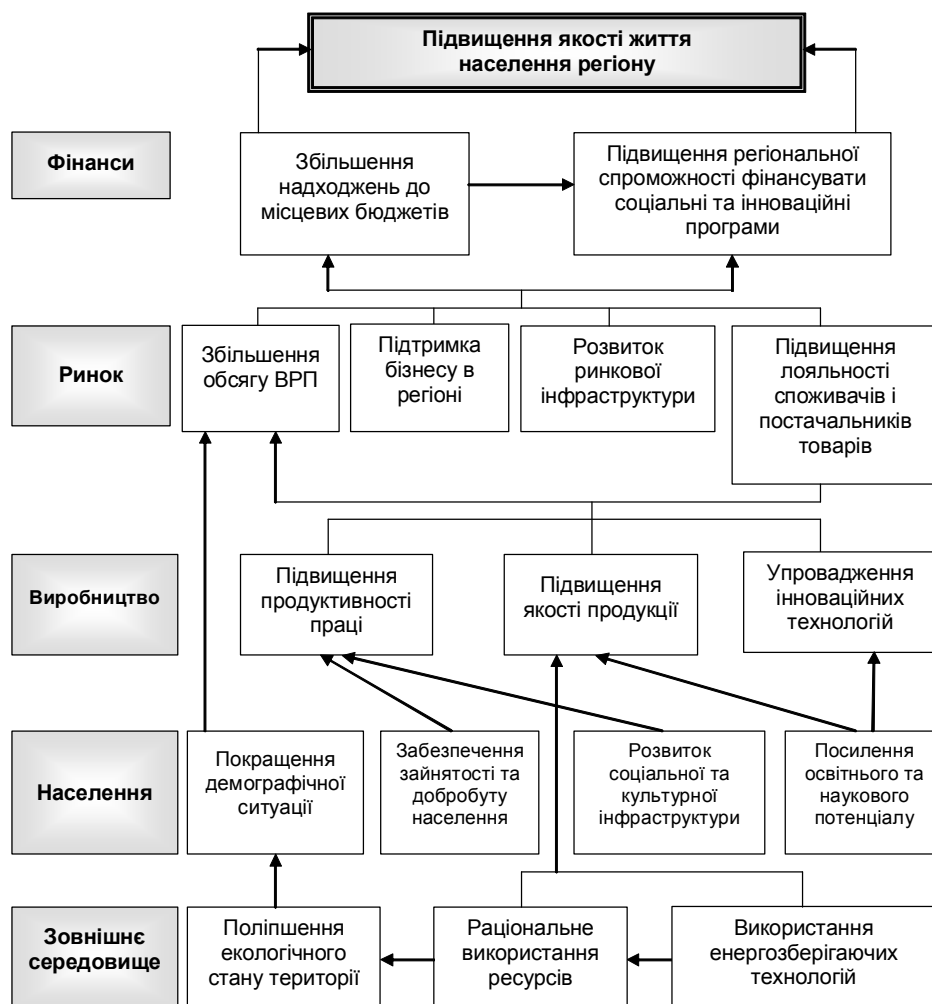

Рис. 2. Стратегічна карта стимулювання соціально-економічного розвитку регіону.

4) населення: стимулювання народжуваності з наданням багатодітним сім'ям широкого кола податкових та соціальних пільг; створення робочих місць в усіх сферах економічної діяльності, забезпечення гарантій зайнятості в процесі реструктуризації підприємств; збільшення заробітної плати працівників; розвиток соціальної та культурної інфраструктури; сприяння доступності системи освіти та підвищення кваліфікації працівників;

5) зовнішнє середовище: раціональне використання земельних, водних, рекреаційних та інших природних ресурсів, створення умов для їх відновлення; збалансування соціально-економічного розвитку поселень і прилеглих до них територій; удосконалення системи збирання, вилучення, переробки та знешкодження побутових і промислових відходів; використання енергозберігаючих технологій.

Після визначення критичних факторів успіху формуються ключові показники ефективності. При цьому максимальна увага повинна бути зосереджена на невеликій кількості показників. На цьому ж етапі здійснюється розробка зручних форм звітності з KPI й системи мотивації відповідно до розроблених KPI. Система ключових показників ефективності може розглядатися як основа системи мотивації окремих працівників, підприємців і промислових підприємств. Вимірюючи частку (результат) кожного учасника в досягненні стратегічних цілей регіону, можна розробити систему мотивації за принципом виконаних робіт.

У нашому випадку для оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону з урахуванням запропонованих вище стратегічної карти та ключових факторів успіху систему ключових показників можна представити в такий спосіб (табл. 1).

На третьому етапі відбувається впровадження системи KPI, а саме: ознайомлення учасників господарського процесу з ключовими показниками ефективності й системою мотивації; упровадження ключових показників ефективності, форм звітності й системи мотивації, а також упровадження інформаційної системи для розроблених KPI.

Четвертий етап - удосконалення, оскільки після впровадження ключових показників ефективності необхідно постійно перевіряти її доцільність. Моніторинг системи KPI в процесі функціонування дозволяє визначити недоліки й зробити необхідні вдосконалення.

За запропонованою вище схемою можна здійснювати й оцінювання стимулювання соціально-економічного розвитку окремих підприємств. Крім того, на нашу думку, необхідно враховувати стратегічні цілі підприємств при формуванні карти стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, оскільки саме підприємства є основною ланкою господарства й визначають ділову активність регіону. Тому оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку підприємств, розташованих на

Таблиця 1. - Система ключових показників оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону

СТРАТЕГІЧНА МЕТА	ПОКАЗНИКИ
Фінанси	
Збільшення надходжень до місцевих бюджетів	Темпи зростання (зниження) доходів місцевих бюджетів
Підвищення регіональної спроможності фінансувати соціальні та інноваційні програми	Доходи місцевих бюджетів на одну особу населення
	Витрати на утримання об'єктів житлово-комунального і соціального призначення
	Витрати на науково-дослідні роботи
Ринок	
Збільшення обсягу валової реалізованої продукції	Темпи приросту (зниження) обсягів реалізованої продукції
Підтримка бізнесу в регіоні	Обсяг валового регіонального продукту на одну особу населення
	Загальна кількість малих підприємств, одиниць
	Кількість суб'єктів ринку фінансових послуг (регіональні фонди підтримки підприємництва, кредитні спілки тощо), одиниць
Розвиток ринкової інфраструктури	Кількість об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва (біржі, виставкові зали, бізнес-інкубатори, центри бізнесу, технопарки тощо), одиниць
Підвищення лояльності споживачів і постачальників товарів	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування
Виробництво	
Підвищення продуктивності праці	Продуктивність праці
Підвищення якості продукції	Сертифікація якості продукції
Упровадження інноваційних технологій	Обсяг інноваційних витрат у промисловості
	Кількість упроваджених нових технологічних процесів, одиниць
Населення	
Покращення демографічної ситуації	Середньорічна чисельність населення
Забезпечення зайнятості та добробуту населення	Обсяг фінансування охорони здоров'я населення
	Рівень безробіття
	Темпи зростання грошових доходів населення
	Рівень середньої заробітної плати на підприємствах регіону
Розвиток соціальної та культурної інфраструктури	Кількість ліжок у лікарняних закладах
	Кількість об'єктів дозвілля
Посилення освітнього й наукового потенціалу	Кількість працюючих дошкільних закладів та загальноосвітніх шкіл
	Кількість студентів у ВНЗ III-IV рівнів акредитації
	Чисельність наукових кадрів вищої кваліфікації (кандидати та доктори наук)
	Підготовка та підвищення кваліфікації кадрів на підприємствах та рівень їхньої перекваліфікації
Зовнішнє середовище	
Поліпшення екологічного стану території	Частка забруднених вод у водовідведенні
	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря
	Обсяг інвестицій в основний капітал на охорону навколишнього природного середовища
Рациональне використання ресурсів	Частка сировини, що використовується вторинно
Використання енергозберігаючих технологій	Кількість запроваджених енергозберігаючих технологій

певній території, буде сприяти підтримці міцного та стійкого фінансового стану не лише окремих суб'єктів господарювання, а і їхнього зовнішнього середовища - регіону, держави, а також населення, що мешкає в цих адміністративних одиницях.

Висновки

Підводячи підсумок, підкреслимо, що науковою новизною дослідження в теоретичному плані є пропозиція використовувати ключові показники для оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону та його господарюючих суб'єктів, які відображають стан фінансів, ринку, виробництва, характеристику населення і зовнішнього середовища. Крім того, автором запропоновано етапи розробки та впровадження ключових показників ефективності, стратегічну карту та систему ключових показників ефективності. Практична значущість характеризується можливістю здійснювати

комплексне оцінювання стимулювання соціально-економічного розвитку регіону й використовувати систему мотивації, яка базується на внеску кожного окремого суб'єкта господарювання в досягнення стратегічних цілей регіону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / [под ред. Д. Ушакова]. - М. : Терра, 1996. - Т. 4. - 752 с.
2. Новый тлумачний словник української мови : у 3 тт. / [укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. - К. : Вид-во "Аконіт", 2003. - Т. 3. - 856 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3 тт. / [редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. - К. : ВЦ "Академія", 2000-2002.
4. Тарасевич В. Н. Эффективность общественного производства: сущность и механизмы роста / В. Н. Тарасевич. - К. : Вища шк., 1991. - 191 с.

5. Калінеску Т. В. Методологія аналізу і оцінки ефективності переміщення сфери діяльності підприємств : [монографія] / Т. В. Калінеску. - Луганськ : Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2003. - 280 с.

6. Орешин В. П. Управление региональной экономикой / В. П. Орешин, Л. В. Потапов. - М. : ТЕИС, 2003. - 330 с.

7. Максимова Т. С. Регіональний розвиток (аналіз і прогнозування) : [монографія] / Т. С. Максимова. - Луганськ : Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2003. - 304 с.

8. Саєнко Д. В. Визначення критеріїв та показників регіональної ефективності відтворювальних процесів / Д. В. Саєнко // Регіональна економіка. - 2005. - № 2. - С. 75-84.

9. Устенко О. Л. Економіка підприємства / О. Л. Устенко. - [3-е изд., испр.]. - К. : МАУП, 2000. - 44 с.

10. Бугров Д. Метрика ефективності [Електронний ресурс] - Вестник McKinsey. - 2003. - № 1 (3). - Режим доступу : http://www.cfin.ru/management/controlling/mgt_productivity.shtml.

О. Nedob'eha

EVALUATION OF EFFICIENCY OF STIMULATION OF REGION'S SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

The necessity of the evaluation of efficiency of stimulation of region's social and economic development is determined in the article . The stages of design and introduction of key indices, strategic card and system of key indices of the evaluation of efficiency of stimulation of region's social and economic development are offered.

Key words: *region, development, social and economic development, evaluation, efficiency, stimulation, indices, criteria.*